

Mjerenje interesa

Interesi

- sve ono što nekoga zanima, usmjerava prema nekim aktivnostima
- ubrajaju u područje ličnosti i dijelom su slični vrijednostima, stavovima i mišljenjima
- mjerimo ih testovima tipičnih ponašanja, upitnici, skale procjena
- primjenjujemo u profesionalnoj orijentaciji

Definicije interesa

Strong – aktivnosti prema kojima imamo afektivan stav: volimo ih ili ih ne volimo

Petz – trajnija, ugodom praćena usmjerenost prema nekoj pojavi, osobi, predmetu ili aktivnosti kojima pridajemo određenu teorijsku ili praktičnu važnost

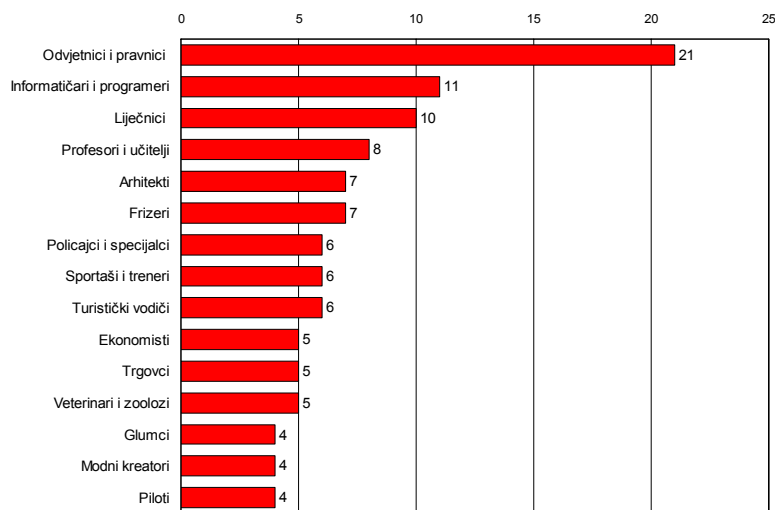
Bingham – tendencije da se ponašamo na određeni način kako bismo doživjeli ugodu u tim specifičnim područjima interesa

Svim definicijama interesa je zajedničko → interesi motiviraju naše ponašanje prema željenom cilju: Strong: aktivnosti, Petz: usmjerenost, Bingham: tendencija ponašanja. Cilj, prema kojem imamo afektivan stav, može biti bilo koji. U slučaju kada se radi o *profesionalnim interesima*, cilj je konkretno zanimanje ili rad u specifičnom području djelatnosti ili obrazovni program.

Profesionalni interesi → usmjerenost prema nekom određenom zanimanju, području djelatnosti, obrazovnom programu.

Najjednostavniji pristup mjerenju interesa: "Koja zanimanja ti se sviđaju?"

To smo pitali 59 učenika, koji su mogli navesti više od jednog zanimanja. Ukupno su naveli 185 zanimanja, a na slici su prikazana zanimanja koje je navelo barem 4 učenika.

Problem takvog mjerenja

Što je problem kod takvog mjerenja? Zanimanje pravnika navelo je 22 od 59 učenika – je li to realno?

Znaju li klinci iz osmog razreda:

- Kakvo je školovanje potrebno? Pripravnički staž?
- Gdje se pravnik može zaposliti? Koliko lako?
- Što sve ulazi u radne zadatke pravnika – administrativni zadaci, brojni kontakti
- Koje su osobine potrebne? Može li plaha osoba biti dobar odvjetnik, je li komunikativnost potrebna za uspjeh u tom zanimanju, koliko je potrebno sustavno razmišljanje i zaključivanje, a koliko odgovornost i savjesnost?

Slika o zanimanju:

- Stereotipi - TV, površno poznavanje posla nekih pojedinaca (obitelj, obiteljski prijatelji) → visok status, visoka plaća, moralno zanimanje, dinamično → no je li to sve?

Poznaju li učenici zanimanje pravnika? → ne baš → profesionalni interesi se ne mjere na ovakav način.

Drugi načini mjerenja...

Drugi način → saznamo omiljene aktivnosti ispitanika. Pitamo ga
kojim se hobiem bavi,
koje školske predmete najviše voli,
u kojim aktivnostima najviše uživa.

Ako se u slobodno vrijeme bavi se sportom → veći *interes prema tjelesno napornijim zanimanjima*

Ako voli matematiku i fiziku → *interes prema računanju, zaključivanju i razmišljanju* → zanimanje *matematičara, geologa ili znanstvenika*.

Ako uživa u razgovoru sa ljudima → mogla bi ga interesirati *zanimanja koja uključuju dosta kontakata sa ljudima*, kao što su *nastavnici, odgajatelji, savjetovatelji*.

Mjerenje interesa → mjerenje sviđanja, sklonosti, preferencija prema različitim
zanimanjima
aktivnostima
školskim predmetima
hobijima...

Hollandova teorija profesionalnih interesa

John L. Holland je možda najpoznatiji teoretičar izbora zanimanja. Do osnovnih postulata svoje teorije došao kroz praktičan rad sa studentima → uočio je kako studenti sličnih profesionalnih interesa imaju i slične osobine ličnosti. Osnovne postavke svoje teorije objavio je 1959, a posljednju inačicu 1997. Njegova je teorija jednostavna, razumljiva i praktična te je zbog toga vrlo brzo postala jako popularna u znanstvenim istraživanjima i u praktičnom radu. Na njenoj osnovi je razvijeno mnoštvo instrumenata za mjerenje profesionalnih interesa.

Holland, J.L. (1959). A theory of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 6 (1), 34-45. → prva inačica

Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments (3rd ed.)*. Odessa: Psychological Assessment Resources. → posljednja inačica

Izbor zanimanja po Hollandu

Pojedinac bira zanimanje tako što teži pronaći radnu okolinu koja će mu najbolje omogućiti profesionalni razvoj i razvoj ličnosti, a to je ona okolina koja mu je *najsličnija*. Kada to pronađe takvu radnu okolinu i priključi joj se postigao je *kongruenciju* ili Person-Environment fit (P-E fit, sukladnost svojih osobina i osobina svoje radne okoline). Tada ima najveću mogućnost da bude zadovoljan svojim poslom i uspješan u radu. U skladu s tim načelom, pri primjeni Hollandove teorije u profesionalnom savjetovanju ispituju se kandidati profesionalni interesi, kako bi mu se kao savjet ponudila njemu sukladna zanimanja.

6 RIASEC tipova interesa

→ Postoji 6 tipova ličnosti i 6 sukladnih tipova radnih okolina:

- R – realistički (*realistic*)
- I – istraživački (*investigative*)
- A – umjetnički (*artistic*)
- S – socijalni (*social*)
- E – poduzetnički (*enterprising*)
- C – konvencionalni (*conventional*)

→ RIASEC tipovi interesa

R – realistički tipovi

Interesi: sklonost praktičnim i konkretnim aktivnostima, u kojima se pomoću alata ili strojeva može vješto izraditi nešto vidljivo i korisno

Zanimanja: automehaničari, tokari, piloti, frizeri, šivači, urari, kuhari, vodoinstalateri, vozači tramvaja, vatrogasci, ribari, zubotehničari

I – istraživački tipovi

Interesi: lakoća sustavnog i strpljivog prikupljanja informacija, otkrivanja i objašnjavanja nepoznatih pojava i oblikovanja novih teorija

Zanimanja: fizičari, inženjeri, biolozi, matematičari, informatičari, liječnici, stomatolozi, visokoškolski nastavnici, znanstvenici i istraživači

A – umjetnički tipovi

Interesi: sklonost umjetničkom izražavanju u bilo kojoj formi

Zanimanja: glazbenici, glumci, dizajneri, plesači, slikari, arhitekti, povjesničari umjetnosti

S- socijalni tipovi

Interesi: rad s ljudima koji uključuje strpljivo slušanje i razumijevanje, poučavanje, savjetovanje i pomaganje u rješavanju problema

Zanimanja: učitelji, profesori, odgojitelji predškolske djece, socijalni radnici, defektolozi, savjetovatelji, medicinske sestre, fizioterapeuti, bibliotekari, politolozi, povjesničari, policajci, pravosudni policajci

E – poduzetnički tipovi

Interesi: sklonost prema poslovima koji uključuju vlastitu inicijativu, smisao za organizaciju i vođenje drugih ljudi

Zanimanja: ravnatelji, menadžeri, pravnici, TV producenti, akviziteri, tajnice, organizatori putovanja, turistički vodiči, diplomati, voditelji marketinga, stručnjaci za odnose s javnošću

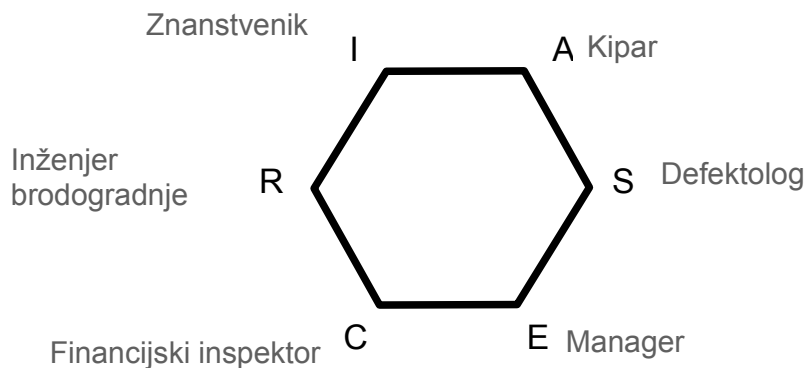
C – konvencionalni tipovi

Interesi: sklonosti za uredske, administrativne ili financijske poslove, u kojima je važna točnost, sredenost i smisao za detalje

Zanimanja: blagajnici, daktilografi, tajnice, šalterski službenici, inspektori, financijski stručnjaci, carinici, recepcionari, portiri, računalni programeri

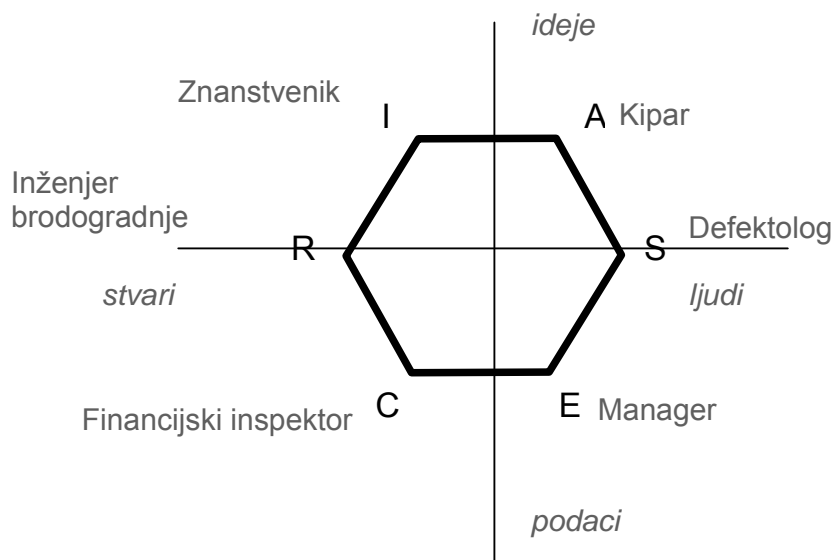
Odnos među tipovima interesa

Heksagonalna struktura, RIASEC tipovi smješteni u krug → model kružnog redoslijeda (*circular order model*): Sličnost tipova interesa određena je njihovom udaljenošću u modelu – bliži tipovi su sličniji (R i I su sličniji nego A i C)

Osnovne dimenzije modela

Dvije ortogonalne dimenzije → *ljudi-stvari* i *podaci-ideje* (Dale J. Prediger)

Dimenzije:

ljudi-stvari ili *people-things* - sklonost radu sa ljudima vs. stvarima (S vs. R)

podaci-ideje ili *data-ideas* - sklonost radu sa podacima vs. idejama (C, E vs. I, A)

Najpoznatiji upitnici interesa – svi izražavaju rezultat (i) na RIASEC tipovima:

- Self-directed Search SDS (Holland) *
- Vocational Preference Inventory VPI (Holland)
- Tetrau-Trahan Visual Interest Inventory (TT) *
- Strong Interest Inventory (Strong)
- Kuder Occupational Survey (Kuder)
- Personal Globe Inventory (Tracey) *

* postoji hr inačica

Hollandov Upitnik za samoprocjenu profesionalnih interesa USPI (Self-directed Search SDS)

- jedan je od upitnika profesionalnih interesa koji se danas najčešće koriste. Prevođen je na vrlo mnogo jezika
- glavna osobitost – samoprimjenjivost (engl. *self-directed*, hrv. *za samoprocjenu*) – ispitanik sam može ispuniti test, korigirati ga i pročitati zanimanja koja mu prema njegovim odgovorima najviše odgovaraju.
- uz upitnik dolaze i *dvije dodatne brošure* – brošura o planiranju karijere (*You and Your Career*) i popis zanimanja sa informacijama o tipovima radnih okolina u koje se ubrajaju (*Occupations Finder*).
- posljednja inačica – 1994. godine.

Predmet mjerenja:

mjeri RIASEC profesionalne interese
za svakog ispitanika daje rezultat za svaki od 6 tipova interesa.

Metode mjerenja:

- sviđanje radnih aktivnosti
- uspješnost u radnim aktivnostima
- sviđanje zanimanja
- samoprocjene razvijenosti sposobnosti i vještina

Svaki od 6 RIASEC tipova interesa izmjereno je svakom od metoda

Sviđanje radnih aktivnosti

Sviđa li vam se ...

popraviti neki mehanički uređaj	S	N
pohađati tečaj fizike	S	N
svirati u sastavu ili orkestru	S	N

Uspješnost u radnim aktivnostima

Možete li (znate li) ...

lako poučavati djecu	Da	Ne
organizirati rad drugih ljudi	Da	Ne
arhivirati spise	Da	Ne

Sviđanje zanimanja

Sviđaju li vam se navedena zanimanja...

geometar	S	N
sociolog	S	N
javni bilježnik	S	N
novinar	S	N

Samoprocjene razvijenosti raznih sposobnosti i vještina

Usporedi sebe sa drugima svoje dobi...

tehničke sposobnosti	1 (nisko) - - - 7 (visoko)
umjetničke sposobnosti	1 (nisko) - - - 7 (visoko)
razumijevanje drugih	1 (nisko) - - - 7 (visoko)
vještine upravljanja	1 (nisko) - - - 7 (visoko)

Format odgovora

procjene sviđanja i uspješnosti – dihotomna skala
samoprocjene razvijenosti sposobnosti i vještina – skala Likertovog tipa

Rezultat ispitanika

formira se odvojeno za 6 RIASEC tipova (min=2, max=50)
za svaki tip – zbroj indikativnih odgovora
ispitanik dobiva RIASEC profil, npr.

R	I	A	S	E	C
22	23	26	31	28	15

Interpretacija rezultata

dominantni kod

- tip interesa sa najvećim brojem bodova,
- označava dominantno usmjerenje ispitanika (u primjeru S)

troslov

- tri najizreženija tipa interesa (u primjeru SAI)
- najčešće korištena mjera interesa, jer je opis na temelju jednog tipa prejednostavan
- korišten za uparivanje pojedinaca i zanimanja

puni profil

- najpotpunija informacija o interesima, uključuje svih 6 tipova
- koristi se često u znanstvenim istraživanjima ili u individualnim savjetovanjima (troslov → za samoprimjenu)
- sadrži informaciju o *razlikama* između izraženosti pojedinih tipova u profilu – npr. C tip nije samo posljednji, nego je i osjetno manje izražen od ostalih tipova u primjeru

Pouzdanost USPI-ja

Odlična unutarnja homogenost i retest pouzdanost

	R	I	A	S	E	C
N=1044, alfa	.87	.87	.90	.90	.89	.87
N=103, retest	.90	.80	.83	.76	.84	.77

Aspekti valjanosti USPI-ja

Rezultati ispitanika različitih škola na šest RIASEC dimenzija (N = 726): uglavnom odgovaraju očekivanjima

	R	I	A	S	E	C
Elektrotehnička škola (R)	28.3	19.6	16.1	21.7	26.5	15.9
XV. gimnazija (I)	21.8	27.6	18.2	20.9	25.1	16.3
Škola za prim. umj. i dizajn (A)	21.8	19.4	30.8	24.7	21.5	11.1
Škola za medicinske sestre (S)	16.0	21.2	22.3	31.0	22.4	12.9
III. ekonomska škola (E)	14.6	16.2	20.1	28.7	29.1	21.1
Upravno birotehnička škola (C)	16.8	17.2	25.2	29.4	27.3	20.9
II. gimnazija	17.0	24.4	24.5	25.8	24.4	12.8
Ukupno	19.7	20.6	22.1	25.9	25.4	16.3

Rezultati ženskih i muških ispitanika šest RIASEC dimenzija: uglavnom odgovaraju očekivanjima

	OŠ		SŠ		Faks	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž
R	22,9	12,4	24,0	15,3	25,8	16,9
I	17,3	20,8	20,5	20,4	22,3	20,0
A	14,9	24,8	17,2	23,3	18,5	26,3
S	18,0	27,9	19,9	28,9	21,1	30,1
E	23,8	25,4	25,2	23,5	25,7	26,9
C	15,8	19,7	14,9	15,7	16,3	17,6

Mjerenje vrijednosti

Vrijednosti

- Vrijednosti → važni ciljevi koje želimo ostvariti u životu
- Povezani su sa interesima, ličnošću, stavovima
- Mjere vrijednosti – testovi tipičnih ponašanja, upitnici, skale procjena i sustavi rangiranja
- Primjena
 - upoznavanje pojedinca (s ciljem savjetovanja)
 - upoznavanje grupa pojedinaca – kultura, organizacija...

Definicije vrijednosti

Gluckhohn (1951) – implicitne ili eksplicitne predodžbe pojedinaca ili grupa o onome što je poželjno; utječu na odabir određenog ponašanja ili na odabir određenog cilja djelovanja

Rokeach (1973) – trajna vjerovanja da je određeni cilj ili način ponašanja osobno ili društveno poželjniji od nekog drugog, organizirana su u vrijednosni sustav – sklop trajnih uvjerenja o preferiranim ciljevima i načinima ponašanja

Schwartz i Bilsky (1987) – subjektivna uvjerenja o poželjnim ciljevima u životu koja djeluju na ponašanje pojedinca

Drugi teoretičari – Brown (1996), Roe i Ester (1999), Schwartz (1995), B. Šverko i Vizek-Vidović (1995)...

Svim definicijama zajedničke iste postavke → 5 osnovnih karakteristika vrijednosti

Vrijednosti su...

- ...standardi prema kojima vrednujemo sebe i svoju okolinu
- ...usmjeravaju ponašanje pojedinaca
- ...hijerarhijski organizirane prema stupnju važnosti
- ...relativno stabilne i neovisne o specifičnim situacijama
- ...kognitivne reprezentacije potreba u okviru društvenih normi

Odnos vrijednosti, interesa i potreba

- Dawis (1990)
 - ‘preferencije’
- Dawis & Lofquist (1987) Theory of Work Adjustment
 - Potrebe → Vrijednosti → Interesi
- Super (1995)
 - hijerarhijska organizacija: vrijednosti i interesi proizlaze iz potreba;
 - vrijednosti su ciljevi kojima pokušavamo zadovoljiti potrebe,
 - interesi su aktivnosti kojima ostvarujemo svoje ciljeve ili vrijednosti

Opće i radne vrijednosti

- Ciljevi (vrijednosti) se mogu ostvariti
 - u općem životnom okruženju → opće ili životne vrijednosti
 - kroz rad → radne vrijednosti
- Opće ili životne vrijednosti – univerzalni konstrukti kao što je ljepota, ravnopravnost, mir u svijetu, hedonizam → istraživači iz područja društvenih znanosti
- Radne vrijednosti – vezane uz radno okruženje, ciljevi koje možemo ostvariti kroz rad poput napredovanja, materijalne sigurnosti, kreativnosti → eksperti u području psihologije rada i managementa
- Integrativni pristup – nedjeljive jedne od drugih

Taksonomija vrijednosti

Pitanje: koliko ima vrijednosti?

Različiti istraživači, različit pogled na to

Teorijske taksonomije operacionalizirane su upitnicima

Allport i Vernonova teorija vrijednosti

Prva teorija vrijednosti (Vernon i Allport, 1931; Allport, Vernon, Lindsey, 1970)

6 tipova vrijednosti: ekonomske, estetske, političke, religiozne, socijalne i teorijske

Rokeacheva teorija vrijednosti

Rokeach (1973) – proširio Allport-Vernon-Lindseyevu taksonomiju

36 tipova vrijednosti

- 18 terminalnih – uvjerenja o konačnim životnim ciljevima ili poželjnijim krajnjim stanjima postojanja – npr. mudrost, unutarnji sklad
- 18 instrumentalnih – poželjni ili idealni načini ponašanja koji pridonose ostvarenju terminalnih vrijednosti – npr. poštenje, odgovornost

Rokeach Value Survey, Rokeachev upitnik vrijednosti, Rokeach (1973)

Mjeri opće vrijednosti

Rangiranje – 2 hijerarhije → prvo 18 terminalnih, zatim 18 instrumentalnih

Schwartzov sustav vrijednosti

Schwartz (1992, 1994) i Schwartz i Bilsky (1987, 1990)

- 10 tipova vrijednosti
dobrohotnost, hedonizam, konformizam, moć, nezavisnost, postignuće, poticaj, sigurnost, tradicija i univerzalizam
- mogu se dodatno opisati dimenzijama
otvorenost nasuprot tradicionalizmu i
odricanje nasuprot probitku

Schwartzov upitnik vrijednosti, Schwartz Values Survey SVS

- mjeri 10 životnih (općih) vrijednosti
- format odgovora: procjene od -1 do 7, ukupno 56 pitanja
- hrvatsku inačicu pripremila i validirala I. Ferić (2007)
- Trenutno jedan od najšire korištenih upitnika u području kroskulturalnog istraživanja vrijednosti – 67 zemalja (Schwartz, 1992)

Work Importance study WIS

WIS tim (Super i B. Šverko, 1995)

- kroskulturalni projekt, upitnik razvijen u suradnji autora iz 20-ak zemalja
- problemi mjerenja vrijednosti zbog različitih vrijednosti, različitog načina odgovaranja, različite referentne skupine; pitanje adaptacije instrumenta, odabir načina mjerenja → rangiranje, procjenjivanje
- 20 tipova vrijednosti:
altruizam, autoritet, ekonomska sigurnost, esteticizam, fizička aktivnost, korištenje sposobnosti, kulturalni identitet, međuljudski odnosi, napredovanje, postignuće, prestiž, radni uvjeti, raznolikost, razvitak ličnosti, rizik, samostalnost, socijalna interakcija, stvaralaštvo, sudjelovanje u odlučivanju i životni stil
- 5 osnovnih vrijednosnih orijentacija:
utilitarna, socijalna, samoaktualizirajuća, individualistička, avanturistička

V-upitnik vrijednosti WIS tim (Super i Šverko, 1995)

- Mjeri radne i opće vrijednosti
- 20 vrijednosti, 5 vrijednosnih orijentacija
- Ukupno 100 čestica (20 vrijednosti x 5 čestica)
- Skale procjena sa četiri uporišne točke 1-4
- Struktura stabilna, čak i u 20-godišnjem periodu

Odredite koliko vam je važno ono što tvrdnja označava

1 – uglavnom nevažno, 2 – donekle važno, 3 – važno, 4 – veoma važno

Važno mi je ili će mi biti važno...

... da mogu primijeniti sve svoje vještine i znanja	1-2-3-4
... da postížem rezultate koji pokazuju da sam dobro radio	1-2-3-4
... da mogu napredovati	1-2-3-4
... da mogu uljepšati okolinu u kojoj živim	1-2-3-4
... da pomažem ljudima koji imaju probleme	1-2-3-4
... da drugima mogu reći što trebaju raditi	1-2-3-4

... da mogu samostalno djelovati	1-2-3-4
... da otkrivam, razvijam i oblikujem nove stvari	1-2-3-4
... da imam visok životni standard	1-2-3-4
... da mogu živjeti prema vlastitim idejama	1-2-3-4
... da se mogu razvijati kao ličnost	1-2-3-4
... da mogu vježbati i biti fizički aktivan	1-2-3-4

WIS vrijednosne orijentacije i tipovi vrijednosti

Utilitarna	Socijalna	Samoaktualizirajuća	Individualistička	Avanturistička
Napredovanje	Međuljudski odnosi	Korištenje sposobnosti	Životni stil	Rizik
Prestiž	Socijalna interakcija	Stvaralaštvo	Samostalnost	Fizička aktivnost
Ekonomska sigurnost	Radni uvjeti	Razvitak ličnosti	Autoritet	
Postignuće	Kulturalni identitet	Esteticizam	Raznolikost	
	Sudjelovanje u odlučivanju			
	Altruizam			

Teorija vrijednosti Browna i Cracea

Brown & Crace (2002), Crace & Brown (2003)

- 14 tipova vrijednosti
 - Briga za druge
 - Briga za okolinu
 - Duhovnost
 - Financijsko blagostanje
 - Kreativnost
 - Nezavisnost
 - Objektivnost
 - Odgovornost
 - Poniznost
 - Postignuće
 - Pripadanje
 - Privatnost
 - Uzajamna ovisnost
 - Zdravlje i aktivnost

Upitnik životnih vrijednosti, Life values inventory LVI

- Nov instrument, Namijenjen prvenstveno upoznavanju vrijednosti pojedinca i savjetovanju
- Integrativni pristup:
 - Životne i radne vrijednosti
 - Procjenjivanje i rangiranje
 - Vrijednosti i životne uloge
- Mjeri 14 općih i radnih vrijednosti
- Način mjerenja

- Skale procjena – 3 čestice za svaku vrijednost (42)
- Rangiranje – hijerarhija 14 vrijednosti
- Procjena ostvarenja vrijednosti u različitim životnim ulogama – rad, međuljudski odnosi, slobodne i društvene aktivnosti → važnost pojedinih uloga

Poznati upitnici vrijednosti

- Allport-Vernonova Studija vrijednosti
- Rokeachev upitnik vrijednosti**
- Minnesota upitnik važnosti aspekata posla
- V-upitnik vrijednosti (WIS)**
- Schwartzov upitnik vrijednosti**
- Upitnik životnih vrijednosti**

** prevedeni na hr

Pristupi mjerenju vrijednosti

Normativno i ipsativno mjerenje

- Ipsativno
 - koliko imam razvijenu neku osobinu u odnosu na druge svoje osobine
 - rangiranje, hijerarhija
- Normativno
 - koliko imam razvijenu neku osobinu u odnosu na druge pojedince
 - procjenjivanje

Rangiranje

- Vrijednosti izražavamo formiranjem hijerarhije
- Upitnici: Rokeach
- Za: Biranje životnih ciljeva je sličan kognitivni proces: biramo jedan životni cilj prije drugoga, ...”*life is ipsative*” (Rokeach)
- Protiv: naporno, prisilno razlikovanje vrijednosti, nestabilnost hijerarhije u središnjem dijelu, nema informacije o *stupnju* važnosti vrijednosti = samo *relativna* mjera vrijednosti, intraindividualne razlike, ograničene analize

Procjenjivanje

- Ocjenjujemo važnost svake životne vrijednosti na skali Likertovog tipa
- Upitnici: Schwartz, V-upitnik (WIS)
- Za: oslikava stvarne procese jer procjenjujemo je li nam nešto više, manje ili jednako važno od nečega drugoga, *apsolutne* razlike u vrijednostima, interindividualne i intraindividualne razlike, brojne analize
- Protiv: sve vrijednosti važne → negativno asimetrična distribucija suženog raspona (Schwartz poboljšanje)

Kroskulturalno mjerenje i odabir metode

- Problem rangiranja

- Rangiranje je *relativno*
 - Jedna pogrešno prevedena ili neaplikabilna čestica – čitav upitnik loš
 - Ako nedostaje neka vrijednost – ne valja cijela hijerarhija
 - Problem skraćivanja, produživanja, izmjene
- Samo intraindividualne analize, a interindividualne, koje su ključne u kroskulturalnim istraživanjima
- Problem procjenjivanja
 - različiti ‘načini’ procjenjivanja (međukulturalne razlike u stilu odgovaranja)

Rangiranje vs. procjenjivanje

- I jedno i drugo ok, ovisno što nas zanima
- Ako nas zanimaju
 - vrijednosti pojedinca & životne i profesionalne odluke → rangiranje ok, ok i procjenjivanje
 - vrijednosti različitih grupa → procjenjivanje je bolje
- Stvar osobnog izbora

Indirektno mjerenje

- jedan dosad ne spomenut pristup mjerenju
- Direktno – klasični upitnici procjena ili rangiranja
- Indirektno – bihevioralni scenariji – npr. Allport-Vernonova Studija vrijednosti (Kopelmanova revizija iz 2003)
 - Da neko vrijeme morate provesti u čekaonici, koji biste časopis izabrali (a) Doba znanosti ili (b) Umjetnost i dizajn
 - Koja je od slijedećih grana znanosti važnija za ljudsku vrstu (a) Matematika ili (b) Teologija
- Prednost indirektnih mjera – kada očekujemo maskiranje pravih vrijednosti (namjerno, nenamjerno)

Mjerenje inteligencije

Što je inteligencija?

Poimanje laika (Sternberg):

Inteligentni ljudi – rezoniraju logično i ispravno, puno čitaju i razumiju pročitano, razumni su, zainteresirani

Neinteligentni ljudi – ne prihvaćaju različita gledišta, nisu znatiželjni, ne vode računa o drugima

→ sposobnost rješavanja problema, verbalne sposobnosti, socijalne kompetencije...

Definicije inteligencije:

Sposobnost snalaženja u novim situacijama – Ramiro Bujas, 1968.

Sposobnost rješavanja apstraktnih problema – Robert Sternberg, 1986, 1990.

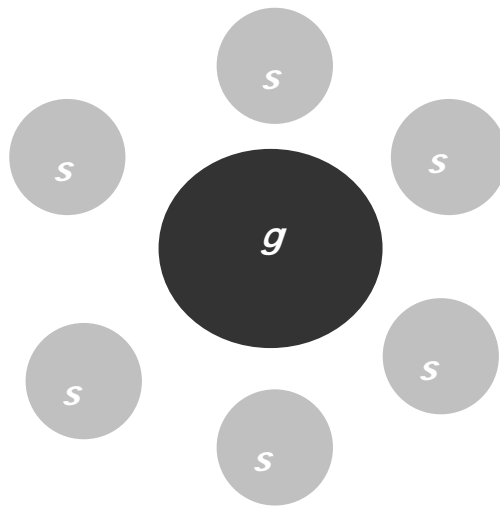
Inteligencija je sposobnost...

- ...snalaženja u novim situacijama
- ...mišljenja i rješavanja problema
- ...učenja na osnovi stečenog iskustva
- ...brzog procesiranja informacija

Međutim, zadaci u testovima inteligencije ne mjere baš to. Psihometrijska definicija inteligencije: Inteligencija je svojstvo koje se mjeri testovima inteligencije. Ciruklarna, ali točna.

Sama definicija inteligencije ovisi o modelu intelekta iz kojeg proizlazi. Modeli intelekta su razni, npr. Spearmanov, Burtov, Vernonov, Thurstoneov, Cattellov, Hornov, Carrollov, Guilfordov.

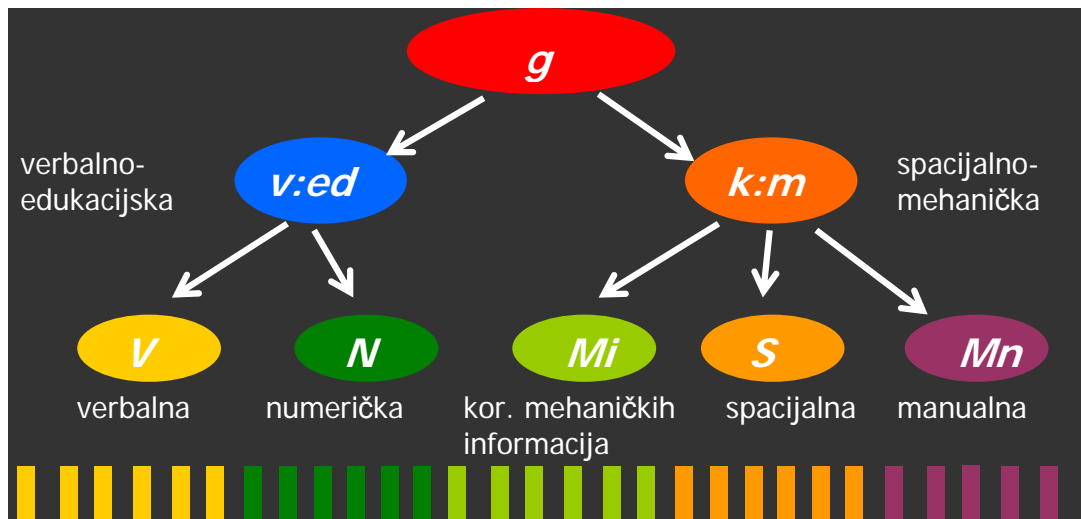
Spearman: važnost g faktora

Thurstone: 7 primarnih mentalnih sposobnosti

verbalno razumijevanje
verbalna fluentnost
nuemrička fluentnost
spacijalna vizualizacija
asocijativno pamćenje
perceptivna brzina
rezoniranje

Vernon: integracija, hijerarhijski model strukture intelekta

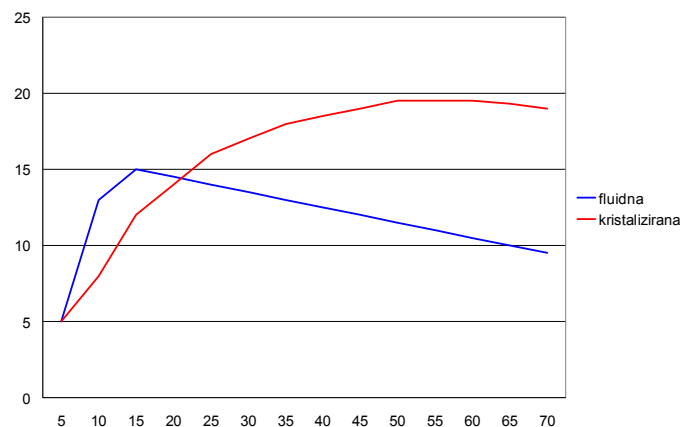

Guilford: diferencijacija

veliki broj nezavisnih uskih mentalnih sposobnosti
 određene dimenzijama produkti, operacije, sadržaji
 broj sposobnosti od 120-150-180, ovisno o inačici modela

Produkti	Operacije	Sadržaji
Jedinice	Kognicija	Vizualni
Klase	Zapamćivanje	Auditivni
Odnosi	Pamćenje	Simbolički
Sustavi	Divergentna produkcija	Semantički
Transformacije	Konvergentna produkcija	Bihevioralni
Implikacije		

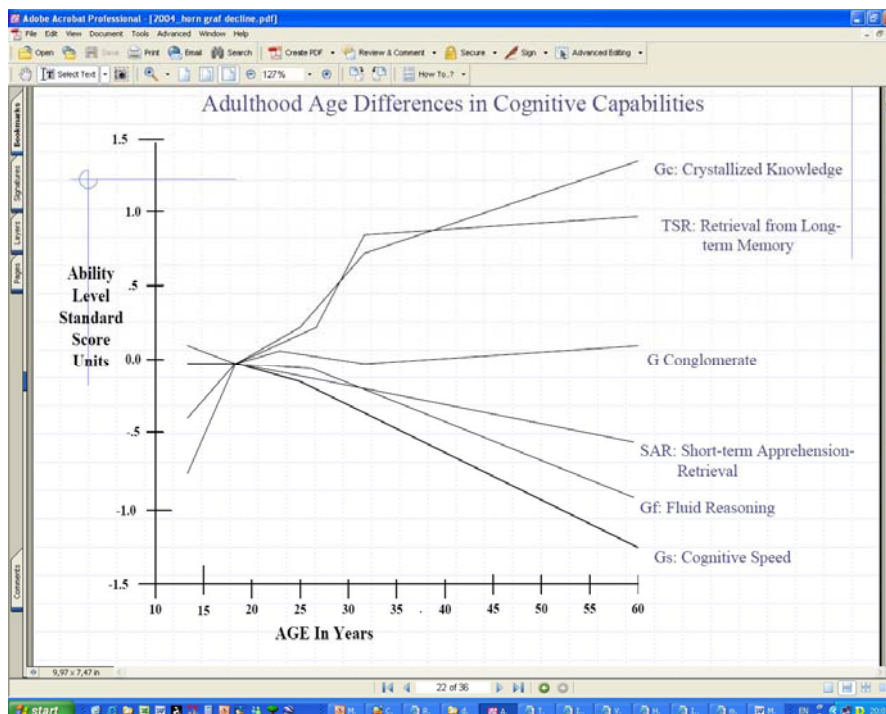
Cattell: dvije inteligencije

Carroll: opet g, hijerarhijski pristup

četiri razine modela
na razini primarnih sposobnosti

Fluidno rezoniranje
Kristalizirano znanje
Opće pamćenje i učenje
Sposobnost dosjećanja
Kognitivna brzina
Brzina procesiranja/donošenja odluke
Vizualna percepcija
Auditivna percepcija

Gardner: 7 životnih inteligencija

Logičko-matematička
Lingvistička
Muzička
Spacijalna
Tjelesno-kinestetička
Interpersonalna
Intrapersonalna

Testovi inteligencije razvijaju se u okviru pojedinih teorija inteligencije. Različite teorije postuliraju različite koncepte (postojanje g-a ili većeg broja širih ili užih sposobnosti), pa razlikujemo testove opće mentalne sposobnosti ili g faktora, testove širih primarnih sposobnosti i testove uskih mentalnih sposobnosti.

Tipovi zadataka u testovima inteligencije razlikuju se

Mjere opće intelektualne sposobnosti – mjere rezoniranja

Edukacija korelata, “izbaci uljeza”, nastavi niz, logičko zaključivanje...

Mjere primarnih sposobnosti

verbalno razumijevanje i fluentnost (zadaci sinonima ili antonima, test rječnika...)

numeričko rezoniranje (jednostavne matematičke operacije)

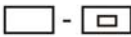

sposobnosti prostornog predočavanja (zadaci mentalne rotacije...)

brzine obrade informacija (pronalaženje istog simbola, zadaci zamjene znakova...)

Zadaci u testovima inteligencije razlikuju se s obzirom na svoj sadržaj (verbalni, numerički, figuralni...) i s obzirom na procese, odnosno operacije, koje potiču u ispitanika (rezoniranje, razumijevanje, brzina obrade informacija, predočavanje, znanje). Isti procesi mogu se pobuditi zadacima različitih sadržaja.

Mjere g faktora

Edukacija korelata tipična je mjera g-a, čiji je osnovni koncept zamislio Spearman. U suštini edukacije korelata nalazi se proces pronalaženja odnosa među entitetima na osnovu kojeg se zaključuje o odnosu među drugim entitetima. Taj se proces odvija u 3 faze: razumijevanje pojmova, zaključivanje o odnosu (edukacija odnosa) i zaključivanje o korelatima (edukacija korelata).

Šešir - Glava Cipela - ?	 - - ?	3 - 9 5 - ?
a) potpetica	a) 	a) 15
b) ruka	b) 	b) 10
c) noga	c) 	c) 9
d) pločnik	d) 	d) 25

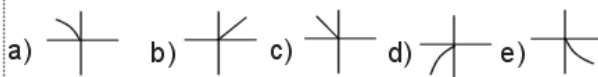
Izbacivanje uljeza također je mjera g faktora i oslanja se na procese rezoniranje vrlo srodne onima u zadacima edukacije korelata. Ispitanik mora zaključiti o odnosu među pojmovima koje prije toga mora razumjeti kako bi na temelju tih zaključaka zaključio koji pojam odstupa od ostalih.

Nastavljanje nizova također je mjera g faktora jer isto poput prije navedenih potiče procese rezoniranja.

16, 4, 12, 8, 8, 12, ?, ?

- a) 4, 14
- b) 4, 16
- c) 4, 18
- d) 4, 20

Mjere pojedinačnih sposobnosti

Zadaci jednostavnog zbrajanja: *numerički faktor*

Odredite točno rješenje

$$16+25+17 = \dots$$

- a) 68
- b) 60
- c) 63
- d) 58
- e) 57

Test rječnika: *verbalni faktor*

Koja je riječ suprotna riječi
NAPET?

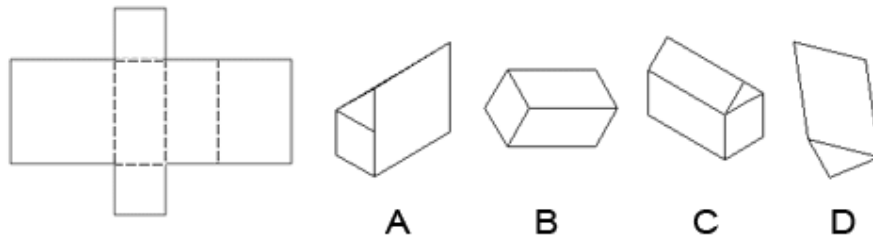
- a) šutljiv
- b) nužan
- c) smion
- d) opušten
- e) energičan

Zadaci produkcije riječi: *verbalna fluentnost*

Navedite što više riječi
koje počinju slovom...

L

Zadaci predočavanja i mentalne rotacije: *spacijalni faktor*, vizualizacija

Zadaci zamjene znakova: *brzina obrade informacija*

Prema slijedećem ključu
zamijenite znakove brojkama:

%=a,]=f, *=t, #=k, &=m

%%*#]%*]#&*&%*%#%*

] %#*]&#*%]*#]*%*##%]*

Jednakost simbola: *perceptivna brzina*

Odredite jesu li isti simboli sa obje strane znaka jednakosti

$$112244 = 112244$$
$$##\$ \% \& = ##\$ \% \&$$
$$110218719 = 110218519$$
$$23\$4 = 2384$$
$$22f3gh7 = 22f8gh7$$

Razvojni zadaci

Rana dob (do 18 mjeseci)

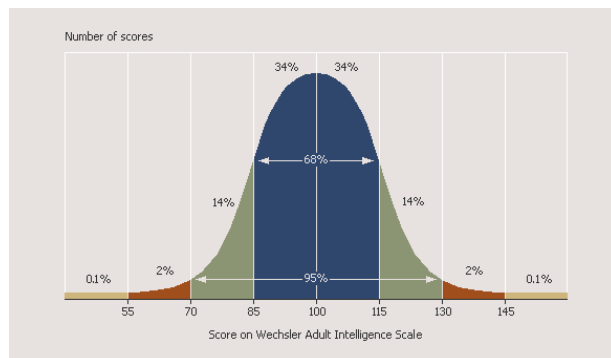
Neverbalne motoričke mjere – okretanje na trbuh/leđa, podizanje glave, sjedanje, ustajanje, praćenje predmeta pogledom, dohvaćanje predmeta, imitiranje gesti i kretnji

Pitanje objektivnosti i iskustva ispitivača

Starija djeca

Mjere rezoniranja i znanja – poznavanje općih informacija, opseg rječnika, rezoniranje, numeričke sposobnosti, auditivna i vizualna memorija, vizualizacija, pažnja, koncentracija

Kvocijent inteligencije: omjer mentalne i kronološke dobi x 100, unutar 1sd prosjek

Testovi inteligencije možemo klasificirati prema predmetu mjerenja (g, numerički, verbalni, specijalni, brzina procesiranja...), namijeni (populacija kojoj su namijenjeni i njihova svrha → razvojni, za školu, za selekciju), načinu primjene (individualni ili grupni).

Katalog testova inteligencije Psihološke komore testove inteligencije klasificira u individualne, grupne, razvojne, za selekciju i orijentaciju, za posebne populacije te mjere kreativnosti.

Individualni testovi inteligencije

Binet-Simonova skala

Predmet mjerenja: opća intelektualna sposobnost djeteta

Dob: 6-18 godina

Zadaci: rezoniranje, rasuđivanje, senzorni zadaci, perceptivni, verbalni; zadaci poredani po težini

Wechsler Intelligence Scale for Children – WISC-IV

Predmet mjerenja: opća intelektualnu sposobnost djeteta, te niz specifičnih kognitivnih sposobnosti

Dob: 6-17 godina

Zadaci: mjerenje radne memorije, brzine procesiranja i fluidne inteligencije

Forma: 15 subtestova - 10 temeljnih i 5 dodatnih

Rezultat: na ukupnoj skali kao mjera opće intelektualne sposobnosti + indeks verbalnog razumijevanja, indeks percepcijskog rasuđivanja, indeks radne memorije i indeks brzine obrade

Primjena: individualna i traje između 110 i 140 minuta

Kohsove kocke (Kohs Block Design Test)

Predmet mjerenja: opća intelektualna sposobnost, najčešće korišten kod nepoznavanja jezika ili problema sa sluhom

Dob: 3-19 godina

Zadaci: 17 kartica sa slikama koje osoba treba reproducirati slažući kocke

Rezultat: Uspješnost nije samo točnost prikaza, već se prati i djetetovo ponašanje tijekom rješavanja zadataka – kao što je pažnja, samokritika, prilagodljivost, socijalne vještine, komunikativnosti. Koristi se i kao sastavni dio Wechslerovog testa

Primjena: 30-40 min, nekada kraće

Wechsler Adult Intelligence Scale - WAIS-R

Predmet mjerenja: niz kognitivnih sposobnosti

Ispitanici: 16 do 74 godine

Zadaci: verbalni i manipulacije

Forma: 11 subtestova, 6 verbalnih, 5 neverbalnih

Primjena: individualna, 75 minuta

Najpoznatije mjere g faktora: grupni testovi

Ravenove matrice: Obojene progresivne matrice, Standardne progresivne matrice, Progresivne matrice za napredne

Predmet mjerenja: Opća intelektualna sposobnost

Ispitanici: Obojene – djeca 5-11, starije osobe, ispitanici iz kliničke prakse, Standardne – 10 godina na više, Za napredne – 11 godina na više, gornjih 20% populacije

Zadaci: neverbalni slikovni

Primjena: Pojedinačna ili skupna, Obojene – bez ograničenja, u prosjeku traje 15 do 30 minuta, Standardne – 60 min, Za napredne – 40 min ograničena, ili bez ograničenja 40-60 min

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, list za odgovore je tiskan na neprozirnom samokopirnom papiru, slijepljene dvije stranice, pri čemu donja ima otisnuta točna rješenja tako da ocjenjivač samo pobroji odgovore

D-48 i D70

Predmet mjerenja: opća inteligencija, test snažno saturiran g-faktorom

Zadaci: neverbalni, grafički

Ispitanici: Stariji od 12 g.

Broj čestica: 44

Primjena: Pojedinačna ili skupna, u trajanju od 25 minuta

Ocjenjivanje: Objektivno, prema ključu za ocjenjivanje

M-serija (Bujas i Petz)

Predmet mjerenja: opća intelektualna sposobnost

Ispitanici: Od osmog razreda osnovne škole nadalje

Forma: Devet subtestova, 132 zadatka

Primjena: grupna ili individualna, u trajanju od 71 minute čistog rješavanja serije

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, prema ključu za ocjenjivanje iz Priručnika

Problemni test (Bujas, Kolesarić, Szabo)

Predmet mjerenja: Osjetljivost za probleme i inteligencija

Ispitanici: Od 16 godina nadalje

Broj čestica: 70

Primjena: Skupna ili pojedinačna, u trajanju od 45 minuta

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, prema ključu za ocjenjivanje iz Priručnika

Cattellovi kulturalno nepristrani testovi inteligencije - CTI

Predmet mjerenja: Neverbalni testovi inteligencije, koji isključuju, koliko je god moguće, utjecaj verbalnih sposobnosti, kulture iz koje pojedinac potječe i stupnja obrazovanja. Otkrivaju probleme i poteškoće u učenju, te se koriste u profesionalnoj selekciji.

Ispitanici: Od 4. godine nadalje

Oblik: Tri vrste skala. Skala 1 namijenjena je za ispitivanje djece od 4 do 8 godina i osoba s poteškoćama u razvoju koje mogu učiti. Za razliku od Skala 2 i 3, uključuje nešto verbalnog sadržaja i nije u cijelosti za grupnu primjenu. Skala 2 namijenjena je za ispitivanje djece od 8 godina nadalje kao i odraslih osoba. Nakon 13 godina mogu se primijeniti Skale 2 ili 3; Skala 3 preporučuje se za ispitivanje bolje obrazovanih ili inteligentnijih osoba.

Primjena: Skupna ili pojedinačna. Primjena Skale 1 traje 22 minute, a Skala 2 i 3 po 12,5 minuta

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, pomoću ključeva za odgovore tiskanih na samokopirnom papiru

Revidirani beta test (Kellog, Morton, Lindner i Gurvitz)

Predmet mjerenja: Neverbalne intelektualne sposobnosti, prije svega specijalne orijentacije te perceptivne brzine i točnosti

Ispitanici: Od 16 godina nadalje, posebno osobe s niskim stupnjem obrazovanja ili s govornim teškoćama, nepismeni ili slabi čitači

Oblik: Šest subtestova, s primjerima, tiskano jednostrano, uvezano u jedinstvenu test knjižicu

Broj čestica: Ukupno 117

Primjena: Pojedinačna ili u manjim skupinama, vrijeme efektivnog testiranja iznosi 15 minuta

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, prema ključu za ocjenjivanje

Testovi širih primarnih sposobnosti

Test općih sposobnosti TOS (Smith i Whetton)

Predmet mjerenja: Verbalni test - testovni zadaci zahtijevaju traženje analogija među ponuđenim riječima; Neverbalni test - nekoliko je kategorija zadataka - to su zadaci svrstavanja, analognih odnosa, zadaci nizova i zadaci sklopova; Numerički test - postoji dvije kategorije zadataka - zadaci analogija i zadaci nizova; Specijalni test - zadaci su sastavljeni na principu zadataka s mrežom likova, no zadatak je ispitanika da posebno za svaki od predložena četiri odgovora upiše može li ili ne odgovarati predloženoj mreži.

Namjena: profesionalna orijentacija i selekcija

Ispitanici: Od 15 godina nadalje

Forma: 4 subtesta, 130 zadataka (verbalnih 36, neverbalnih 36, numeričkih 36 i specijalnih 22)

Primjena: grupna ili individualna, u trajanju od 15 do 20 minuta po subtestu, tj. ukupno oko 70 minuta za cijelu bateriju

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, pomoću ključa za odgovore

Test diferencijalnih sposobnosti DAT (Differential Aptitude Test)

Predmet mjerenja: 8 različitih područja sposobnosti koje su vezane uz uspjeh u različitim poslovima. Verbalno zaključivanje – test analogija u kojem se mjeri sposobnost uočavanja veza među riječima. Predviđanje uspjeha u akademskom obrazovanju kao i u poslovima koji uključuju znanost, edukaciju, novinarstvo i poduzetništvo. Numeričko zaključivanje – test

kojim se mjeri sposobnost matematičkog zaključivanja. Predviđanje uspjeha u području prirodnih znanosti – matematika, fizika, kemija i strojarstvo. *Apstraktno zaključivanje* – neverbalni test sposobnosti zaključivanja. Zadaci sadrže geometrijske likove koji se mijenjaju prema nekom pravilu, a zadatak ispitanika je pronaći pravilo i u skladu s njim predviđa uspjeh u poslovima koji zahtijevaju sposobnost shvaćanja veza među objektima u terminima veličine, oblika, pozicije i kvantitete. *Brzina i točnost percepcije* – mjeri sposobnost brze i točne usporedbe pisanog materijala. Predviđa uspjeh u određenim rutinskim poslovima. *Mehaničko zaključivanje* – mjeri sposobnost razumijevanja osnovnih mehaničkih principa strojeva, alata i pokreta. Predviđa uspjeh u zanimanjima koja zahtijevaju mehaničke sposobnosti – mehaničari, električari, inženjeri, strojarski operateri i slično. *Prostorni odnosi* – test mjeri sposobnost predočavanja trodimenzionalnog objekta iz dvodimenzionalnog uzorka nakon kojeg slijede četiri trodimenzionalne figure. Zadatak je ispitanika odabrati onu figuru koja se može sastaviti iz predloženog uzorka. *Upotreba jezika* – test mjeri sposobnost uočavanja gramatičkih i interpunkcijskih pogrešaka. Predviđa uspjeh u većini poslova koji zahtijevaju dodiplomski studij, a također i u mnogim drugim zanimanjima koji zahtijevaju nešto niži stupanj obrazovanja. Inačice za školu, orijentaciju, selekciju

Razvojni testovi

Procjena psihomotoričkog razvoja (Nevenka Čuturić)

Predmet mjerenja: Gruba procjena psihomotoričkog razvoja dječadi u prve dvije godine života

Ispitanici: Zdrava djeca u dobi od 3. do 24. mjeseca

Primjena: Pojedinačna uz prisutnost roditelja ili odrasle osobe. Rješavanje zadataka nije vremenski ograničeno, no u prosjeku traje 10 do 15 minuta

Ocjenjivanje odgovora: Prema uputama iz Priručnika

Test spremnosti za školu (Vlahović-Štetić, Vizek-Vidović, Arambašić, Miharija)

Predmet mjerenja: Spremnost za upis djece u prvi razred OŠ. Pet subtestova – perceptivni, poznavanja činjenica, numerički, spajanja točaka i precrtavanja

Ispitanici: Predškolci

Primjena: Uvježbani voditelj primjenjuje test skupno na sedmero do osmero djece, a ako ima pomoćnika, može se istodobno ispitivati do petnaestero djece. Testiranje traje oko 45 minuta

Ocjenjivanje odgovora: Subtestovi spajanja točaka i precrtavanja ocjenjuju se prema uputama u Priručniku, dok za ostale postoji ključ za odgovore

Peabody slikovni test rječnika (Dunn & Dunn)

Predmet mjerenja: Razvoj rječnika kod djece. Rezultati testa su korisni profesorima kao pomoć pri određivanju u kojem području je potrebno razviti rječnik djeteta.

Primjena: Test se primjenjuje individualno. Ispitivač pokazuje ispitaniku list s četiri slike te kaže ispitaniku jednu riječ ili frazu. Zadatak ispitanika je pokazati onu sliku koja najbolje prikazuje ono što je ispitivač rekao. Trajanje 10-15 minuta.

Ispitanici: od 2,5 do iznad 90 godina

Mjerenje ličnosti

Definicije ličnosti

- Larsen i Buss (2002). "Ličnost je skup psiholoških osobina i mehanizama unutar pojedinca koji su relativno trajni i organizirani, te tako utječu na ponašanje pojedinca, njegove interakcije s drugim ljudima, te njegovu prilagodbu na okolinu"
- Eysenck (1947). "Zbir aktualnih i potencijalnih obrazaca ponašanja koji su determinirani nasljeđem i okolinom"
- Fulgosi (1997). "Opažena dosljednost ili sličnost ponašanja, postupanja ili reagiranja u različitim situacijama."
- Cohen i Swerdlik (2002). "Jedinstvena organizacija svih pojedinčevih psihologijskih osobina i stanja."

Ličnost je

- ... skup crta ličnosti;
- ... uključuje različite psihologijske osobine, npr. vrijednosti, interese, stavove, uloge, svjetonazor, identitet, akulturaciju, smisao za humor, kognitivne i bihevioralne stilove, pa i intelekt;
- ... relativno stabilna;
- ... organizirana na određen način;
- ... utječe na naše ponašanje, naše interakcije s drugim ljudima i našu adaptaciju na okolinu

Crte, tipovi i stanja ličnosti...

- Crte: kontinuirane
 - Crte ličnosti u širem smislu → bilo koja relativno trajna osobina ličnosti shvaćena kao osobina na temelju koje se pojedinci mogu razlikovati (emocionalna stabilnost, agresivnost, ekstraverzija, inteligencija, kreativnost...)
 - U užem smislu → samo afektivne i konativne osobine (bez sposobnosti)
- Tipovi: diskretni, odjeliti
 - RIASEC tipovi, A i B tipovi...
- Stanja: ovise o okolnostima
 - Osobine čija se manifestacija razlikuje u različitim okolnostima
 - STAI State-Trait Anxiety Inventory – anksioznost kao stanje napetosti u nekoj specifičnoj situaciji i anksioznost kao trajna crta ličnosti

Odabir najvažnijih crta ličnosti

- Tri pristupa:
 - leksički pristup – crte ličnosti nalaze se u rječnicima
 - *frekvencija sinonima*- što neka crta ličnosti ima više naziva kojima je označena to je važnija u razlikovanju ljudi
 - *kroskulturalna univerzalnost*- važnije crte ličnosti nalazit će se u više jezika
 - teorijski pristup
 - oslanjanje na teorije prilikom identificiranja crta ličnosti
 - svaka teorija točno određuje koje varijable su važne
 - empirijski pristup
 - koristi faktorsku analizu i slične statističke procedure s ciljem otkrivanja važnih crta ličnosti
 - identificira grupe čestica koje kovariraju

Osobine ličnosti

- Pretpostavlja da se pojedinci ponašanju na konzistentan način, u skladu sa svojim osobinama ili crtama ličnosti
- Koje su osobine ličnosti prema kojima se ljudi razlikuju i odnose između njih?
- Postoji velik broj pojedinačnih osobina ličnosti i manji broj “bazičnih” dimenzija ličnosti
- U skladu s tim i mjerenje ličnosti

Osobinske teorije ličnosti

- Koliko ima osobina ličnosti? 3-5-8-10-16?
- Različiti modeli, različiti odgovori:
 - Eysenckov trofaktorski model
 - Petfaktorski modeli ličnosti
 - Cirkularni model ličnosti
 - 16 faktorski Cattellov model

Eysenckov trofaktorski model ličnosti PEN

Tri bazične dimenzije ličnosti, koje su međusobno nezavisne:

Ekstraverzija-introverzija (I-E)

Neuroticizam-emocionalna stabilnost (N)

Psihoticizam (P)

Sve tri dimenzije ličnosti su bipolarne, kontinuirane i normalno distribuirane u populaciji.

Hijerarhijska organizacija ličnosti

- dimenzije ličnosti – određeni su korelacijom i organizacijom osobina ličnosti i predstavljaju aspekte ličnosti koje imaju najveći stupanj općenitosti.
- osobine ličnosti – određene su korelacijama dviju ili više navika; imaju još veću generalnost i značenje od navika.
- navike ili uobičajena ponašanja – postupci koji se opetovano pojavljuju u jednakim ili sličnim okolnostima.
- pojedinačne reakcije – veze između pojedinačnih podražaja i pojedinačnih odgovora (S-R veze).

Ekstraverzija

- *Ekstraverti* otvoreni, vole biti sa ljudima, imaju puno prijatelja, vole zabave društveni, aktivni, bezbrižni, živahni, asertivni, dominantni, skloni traženju uzbuđenja
- *Introverti* više vole vrijeme provoditi sami, imaju mali krug bliskih prijatelja, dobro su organizirani, vole rutine i predvidljivost

Neuroticizam

- *Neuroticizam* - zabrinuti, pretjerano reagiraju na negativne emocije, napeti, u stresu, mogu imati problema sa spavanjem
anksiozni, napeti, emocionalni, depresivni, zlovoljni, iracionalni, sramežljivi, niskog samopoštovanja, imaju osjećaj krivnje
- *Emocionalna stabilnost* - mirni, sporije reagiraju na stresne događaje

Psihoticizam

- Samotnjaci, egocentrični, hladni, neosjetljivi na druge, nedostaje im empatije, okrutni, agresivni, skloni izazivanju nepravilnosti, ne uklapaju se dobro u društvo, karakteristike simptoma bipolarnog poremećaja i shizofrenije
egocentrični, hladni, impersonalni, neempatični, antisocijalni, zadržani, impulzivni, kreativni

Pet-faktorski model

Postoje dva vida pet-faktorskog modela *Pet-faktorski model* (Five-factor model) i *Model velikih pet* (Big-five model). Razlika među njima proizlazi iz pristupa (leksički vs. teorijsko-statistički), te iz različitog značenja petog faktora. Pet osnovnih dimenzija ličnosti jesu:

Ekstraverzija
Neuroticizam
Savjesnost
Ugodnost
Otvorenost iskustvima (u FFM), odnosno Intelekt (u BFM)

Ekstraverzija

- ekstraverti se vole zabavljati, traže socijalnu pažnju, prikladni su, asertivni, aktivni, energični, dominantni, druželjivi
društven, veseo, aktivan, dominantan, sklon uzbuđenjima
- introverti su mirni, povučeni, sramežljivi, rezervirani

Ugodnost

- koriste pregovaranje kod rješavanja sukoba, osobe niske na ugodnosti tada brane svoju moć, ugodne osobe se povlače iz konflikata i situacija koje su neharmonične, za cilj imaju harmoničnu socijalnu interakciju i kooperativan obiteljski život
topao, pristojan, velikodušan, spreman na pružanje pomoći
- na drugoj strani ugodnosti je agresivnost, bezosjećajnost, a takvi se ljudi često nalaze u socijalnim konfliktima

Savjesnost

- vrijedne i napredne osobe, puno rade, točne su i pouzdane, visok prosjek ocjena, bolje zadovoljstvo poslom i sigurnost na poslu, predani/obvezujući socijalni odnosi, izbjegavaju kršenje pravila, imaju stabilnije i sigurnije romantične veze
efikasan, organiziran, odgovoran, pouzdan
- niska savjesnost povezana je sa rizičnim ponašanjem u različitim životnim situacijama

Emocionalna stabilnost

- odnosi se na način na koji se ljudi nose sa preprekama i stresorima
- ljudi nisko na emocionalnoj stabilnosti, odnosno visoko na neuroticizmu, imaju više uspona i padova u socijalnom životu, anksiozni su, podložniji stresu, slabije prilagođeni životnim okolnostima
napet, sramežljiv, često depresivan, neraspoložen i zabrinut, niskog samopoštovanja

Otvorenost / Intelekt

- Otvorenost: maštovitost, esteticizam, imaginativnost, otvorenost ka iskustvima...
originalan, širokih interesa, znatiželjan, umjetničkih sklonosti

- Intelekt: inteligentnost, kreativnost, sklonosti razmišljanju, maštovitosti...
racionalan, sklon razmišljanju, inteligentan, kreativan)
- Identitet petog faktora ovisi o metodi: leksičkim pristupom dobiva se intelekt, a teorijsko-statističkim otvorenost

Model se pokazao snažnijim i replikabilnijim od drugih taksonomija ličnosti, no ipak neki autori pronalaze i druge osobine ličnosti koje mogu opisati individualne razlike, npr. religioznost i duhovnost, atraktivnost, pozitivna i negativna evaluacija...

Druge taksonomije ličnosti

- Catellov model 16 faktora ličnosti
- Wigginsov interpersonalni krug 8 faktora ličnosti

.....

Mjerenje ličnosti

Metoda – samoprocjena i procjena
Sadržaj mjerenja
Vrste mjera
Zadaci u upitnicima ličnosti

Samoprocjena ispitanika

- Mjere ličnosti koriste metodu samoprocjene ispitanika, ali i druge mjere *samoiskaza*
- Samoiskaz – ispitanikov usmeni ili pismeni odgovor na pitanja, bilješke u dnevniku, izražavanje zapaženih misli ili ponašanja
- Ideja proizlazi iz *pojma o sebi*, odnosno vlastitog uvjerenja o vlastitim osobinama, razmišljanjima, stavovima, znanju, izgledu i sl. → kako ispitanik vidi samog sebe
- Problem: iskrivljavanje odgovora – namjerno ili nenamjerno

Iskrivljavanje odgovora ili laž, Melita!

- Namjerno: *fake good* i *fake bad*
 - *Fake good* → socijalna poželjnost, prikazati se boljim: prijava za posao, profil na Facebooku, isl.
 - *Fake bad* → prikazati se lošijim: ozljede, psihičke boli, izbjegavanje vojske...
- Nenamjerno: neki nemaju mogućnost realnog uvida (do različite razine)
- Zaključak ovisi isključivo o odgovorima ispitanika na toj mjeri – više se ne može izvući

Procjena druge osobe

- nekad nužna – klijenti nekad neće ili ne mogu davati vlastite procjene
- procjene mogu davati oni koji dobro poznaju osobu – npr. roditelji, bračni partneri, učitelji, kolege, nadređeni, liječnici
- problem objektivnosti – osobna jednadžba, davanje ekstremnih procjena, davanje srednjih ocjena, halo efekt, vlastita očekivanja i želje, nedovoljna upućenost, pitanje refereničnog okvira
- namjerno ili nenamjerno

Sadržaj mjerenja

- Sadržaj mjerenja ovisi o teorijskom okviru iz kojeg krećemo u mjerenje ličnosti
- Što mjerimo testovima ličnosti?
- Najčešće dvije stvari
 - ličnost: šire ili uže osobine, crte, stanja, npr.
 - ekstraverziju, neuroticizam, i sl.
 - anksioznost u javnim nastupima
 - razne druge osobine: optimizam, entuzijazam, sramežljivost, agresivnost, zadovoljstvo životom, zadovoljstvo studijem, kreativnost, sklonost alkoholizmu, sklonost kockanju, poremećaje prehrane, interese, vrijednosti...
 - stil odgovaranja & udešenost kod odgovaranja

Stil odgovaranja i udešenost kod odgovaranja

- stil odgovaranja – stabilna karakteristika pojedinca
 - socijalno poželjno odgovaranje
 - slaganje sa ponuđenim tvrdnjama (akvisencija)
 - sklonost davanju ekstremnih odgovora ili pak neobičnih odgovora
- udešenost kod odgovaranja – situacijski uvjetovan varijabilitet, utjecaj metode mjerenja, odnosno načina formiranja pitanja na odgovore ispitanika, , npr. kada su sve skale okrenute u istom smjeru i sl.
- detekcija: 'skale laži', statističke analize

Vrste mjera ličnosti

- intervjui (više ili manje strukturirani)
- upitnici ličnosti (papir-olovka, kompjuterizirane forme)
- metoda opažanja
- evaluacije dnevnika, bilješki, razmišljanja, zapažanja, ponašanja i sl.
- praćenje fizioloških reakcija (npr. stres, anksioznost, ljutnja)

Format pitanja u upitnicima ličnosti

- Skale procjena (dihotomne, Likertovog tipa...)
- Bipolarne skale (semantički diferencijal)
- Zadaci prisilnog izbora
- Check-liste
- Zadaci završavanja rečenica
- Projektivni zadaci

Upitnici ličnosti: osnovnih dimenzija, psihopatoloških osobina, pojedinačnih crta

Eysenck Personality Questionnaire EPQ

Predmet mjerenja: Upitnik mjeri osnovne dimenzije ličnosti: introverziju-ekstraverziju, neuroticizam-emocionalnu stabilnost, psihoticizam i sklonost davanju socijalno poželjnih odgovora

Broj čestica: 90 pitanja – 4 skale:

- ekstroverzija - 21
- neuroticizam - 23
- psihoticizam - 25
- skala laži (socijalne poželjnosti) - 21

Ispitanici: Od 16 godina nadalje, ali postoji i verzija za djecu

Primjena: Skupna ili pojedinačna u trajanju od 10 do 15 minuta

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, pomoću šablona ili CD-a za ocjenjivanje

NEO-PI-R i NEO-FFI (Costa i McCrae)

Predmet mjerenja: Pet velikih faktora ličnosti: Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost iskustvima, Ugoda i Savjesnost. Pruža sveobuhvatnu i detaljnu procjenu ličnosti normalnih odraslih osoba. *Ispitanici:* Od 17 godina nadalje

Broj čestica: NEO-PI-R 240, NEO-FFI 60

Primjena: Skupna ili individualna u trajanju od 35 do 45 minuta, odnosno 10-15 min

Ocjenjivanje: Objektivno, CD za ocjenjivanje.

BFQ Big Five Questionnaire (Caprara, Barbaranelli, Borgogni)

Predmet mjerenja: Mjeri pet osobina ličnosti i niže facete:

- *Energičnost* (Dinamičnost, Dominacija)
- *Ugodnost* (Kooperativnost/Empatija, Srdačnost/Prijateljski stav)
- *Savjesnost* (Pedantnost, Ustrajnost)
- *Emocionalna stabilnost* (Emocionalna kontrola, Kontrola impulsa)
- *Mentalna otvorenost* (Otvorenost kulturi, Otvorenost iskustvu)
- *Skala laži*

Ispitanici: od 16 godina nadalje

Broj čestica: 132 čestice

Primjena: Individualna ili skupna u trajanju od 20 do 30 minuta. Vrijeme rada nije ograničeno. Instrument je široko prihvaćen u raznim područjima – organizacijska psihologija, klinička i zdravstvena psihologija i edukacijska psihologija.

Ocjenjivanje: Objektivno, CD za ocjenjivanje.

Freiburški inventar ličnosti FPI-R (Fahrenberg, Hampel, Selg)

Predmet mjerenja: 10 osobina ličnosti i 2 globalna koncepta dobivena faktorskom analizom.

Upitnik nije temeljen na posebnoj teoriji ličnosti.

- Osobine ličnosti: Zadovoljstvo životom, Društvena usmjerenost, Ambicioznost, Zakočenost, Povećana pobudljivost, Agresivnost, Opterećenost, Tjelesne tegobe, Zdravstvene brige i Otvorenost.
- Globalni koncepti: ekstraverzija i emocionalnost.

Ispitanici: Od 16 godina nadalje

Primjena: Skupna ili individualna. Za primjenu upitnika ne postoji vremensko ograničenje.

Trajanje testiranja kreće se, ovisno o pojedincu, između 10 i 30 minuta

Ocjenjivanje: Objektivno, CD za ocjenjivanje.

Cattellov 16 PF

predmet mjerenja: 16 primarnih faktora ličnosti i 5 općih faktora.

- Primarni faktori ličnosti koje upitnik obuhvaća jesu: toplina, opreznost, rasuđivanje, apstraktnost, emocionalna stabilnost, privatnost, dominacija, bojažljivost, živahnost, otvorenost za promjene, svijest o pravilima, samodovoljnost, socijalna odvažnost, perfekcionizam, osjetljivost, napetost

- Opći faktori koji se mogu izvesti iz primarnih jesu: ekstraverzija, anksioznost, nesentimentalnost, neovisnost, samokontrola
- Stil odgovaranja mjeri se na tri ljestvice: ljestvici upravljanja dojmovima, ljestvici rijetkih odgovora i ljestvici učestalog biranja odgovora točno.

Ispitanici: Od 16 godina nadalje

Broj čestica: 185 čestica

Primjena: Individualna ili skupna, prosječno traje 35-50 minuta, često u profesionalnoj orijentaciji i selekciji, u bračnom i profesionalnom savjetovanju

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno, pomoću CD-a za ocjenjivanje

MMPI

Predmet mjerenja: psihopatologija u odraslih:

- *kliničke ljestvice:* hipohondrija, depresija, konverzivna histerija, psihopatska devijacija, muževnost-ženstvenost, paranoja, psihastenija, shizofrenija, hipomanija, socijalna introverzija
- mjeri i: anksioznost, strahovi, opsesivnost, depresivnost, zdravstvene brige, bizarno mišljenje i doživljavanje, srdžba, cinizam, antisocijalne radnje, tip A, nisko samopoštovanje, socijalna nelagodnost, obiteljski problemi, smetnje na poslu, pokazatelji negativnih stavova prema liječenju
- uključuje i skale laži

Ispitanici: Od 16 godina nadalje, sa završenom OŠ

Broj čestica: 567 tvrdnji

Primjena: ind ili gr, 60-90 min, u klinikama, u savjetovanju, pri dijagnosticiranju mentalnih poremećaja i odabiru odgovarajućeg tretmana.

- ispitivanje psihopatologije u pacijenata kad su prisutni problemi osobne i socijalne prilagodbe ili se sumnja na njihovo postojanje;
- otkrivanje odgovarajućeg tretmana i mogućih poteškoća na početku tretmana;
- ispitivanje simptoma socijalne i osobne neprilagođenosti indikativne za psihološku disfunkciju.

Cornell Index

Predmet mjerenja: Namijenjen je za brzu procjenu psihosomatskih tegoba.

- Psihosomatske tegobe: anksioznost, fobičnost, hipersenzitivost, depresivnost, kardiovaskularna, inhibitorna i gastrointestinalna konverzija, opsesivnokompulzivne tendencije, impulzivnost, agresivnost i paranoičnost.
- Kontrolne tvrdnje za procjenu razumijevanja postupka i sklonosti simulaciji odgovora

Ispitanici: Od 16 godina nadalje

Primjena: Skupna ili pojedinačna u trajanju od 5 do 20 minuta

Ocjenjivanje: Objektivno, prema ključu za ocjenjivanje

STAI: Upitnik anksioznosti kao stanja i osobine ličnosti

Predmet mjerenja: mjerenje anksioznosti kao stanja i osobine ličnosti kod odraslih. Dvije odvojene ljestvice samoprocjene:

- S-ljestvica – prolazna anksiozna stanja, odnosno subjektivni, svjesno opaženi osjećaji strepnje, napetosti i zabrinutosti koji s vremenom mijenjaju svoj intenzitet;
- O-ljestvica – mjeri razmjerno stabilne individualne razlike u sklonosti anksioznosti

Ispitanici: Odrasli, postoji i inačica za djecu

Broj čestica: 40 (20 S-ljestvica i 20 čestica O-ljestvica)

Primjena: Individualna ili grupna, bez vremenskog ograničenja (ispunjavanje cijelog Upitnika u prosjeku traje 20 minuta)

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno i kvantitativno, pomoću ključa za ocjenjivanje koji je tiskan na samokopirnom upitniku

STAXI-2: Upitnik ljutnje kao stanja i osobine ličnosti

Predmet mjerenja: Upitnik je namijenjen za mjerenje ljutnje kao stanja, kao osobine ličnosti, njezina izražavanja, te kontrole potiskivanja i izražavanja ljutnje

Ispitanici: Odrasli

Broj čestica: 57 (6 skala, 5 subskala i Indeks izražavanja ljutnje koji omogućuje mjerenje ukupnog izražavanja ljutnje)

Primjena: Grupna ili individualna, bez vremenskog ograničenja, no u prosjeku traje oko 10 minuta.

Ocjenjivanje odgovora: Objektivno i kvantitativno pomoću ključa za odgovore

TAT Thematic Apperception Test (Murray & Morgan)

Predmet mjerenja: Procjena percepcije interpersonalnih situacija, projekтивna tehnika.

Ispitanici: postoje verzije za djecu i odrasle

Broj čestica: TAT se sastoji od slika na kojima se nalazi prikaz različitih socijalnih situacija.

Zadatak ispitanika: opisati što je do događaja dovelo, što se trenutno događa, kakve će biti posljedice, što likovi osjećaju, što misle, što bi mogli slijedeće napraviti...

Ocjenjivanje odgovora: Interpretacija odgovora temelji se na nekoliko različitih sustava ocjenjivanja i interpretacije ispitanikovih odgovora, a najčešće se koristi Murrayev sustav evaluacije na temelju sadržaja priče

- *Apperception – to perceive in terms of past perceptions* → percipirati u okvirima prošlih percepcija – dakle, s obzirom na postojeći referenični okvir → projekcija

Razne druge skale na hr

- Skala suočavanja sa stresom za djecu i adolescente – SUO
- Skala strahova i anksioznosti za djecu i adolescente – SKAD-62
- Skala depresivnosti za djecu i adolescente (Vulić-Prtorić)
- Skala depresije (Krizmanić, Kolesarić)
- Skala za procjenu agresivnosti i prosocijalnog ponašanja kod djece (Žužul & Vlahović-Štetić)
- Upitnik za mjerenje agresivnosti (Žužul)
- Skala autodestruktivnosti (Dautović)
- Ujak Hrčak (Krizmanić & Krizmanić) – projekтивna mjera emoc. stabilnost
- Skale za mjerenje kvalitete življenja – SKŽ (Krizmanić i Kolesarić)
- Omnibus test za mjerenje smisla za humor – HOPA-86 (Krizmanić & Kolesarić)
- Upitnik sramežljivosti i asertivnosti (Zarevski & Vukosav)
- Ljestvica za mjerenje emocionalne ranjivosti (Caprara, Perugini, Barbaranelli & Pastorelli)